

МОДЕРНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ ПРИ ОБСЛУГОВУВАННІ АГРОФОРМУВАНЬ

**Гудзь О.Є., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,
ННЦ «ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ» НААН (М. Київ)**

Розглянуто теоретико-методологічні та практичні аспекти формування банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань, здійснено моніторинг існуючих проблем у контексті реалій викликів та запитів сьогодення та обґрунтовано напрями модернізації банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань.

Theoretical, methodological, and practical aspects of banking credit policy at service of agricultural enterprises, by monitoring the existing problems in the context of the realities of the challenges and demands of present and grounded trends of modernization of the banking credit policy at service of agricultural enterprises.

Постановка проблеми. За умов кризових коливань економічного простору, на етапі розвитку аграрного ринку та становлення якісно нових економічних відносин на селі, за браку фінансових ресурсів у переважній кількості агроформувань, значення банківської кредитної політики набуває все більшої значимості та ваги. Останні роки, через нездоланність конфліктних ситуацій, почали спостерігатися несприятливі тенденції та суттєве гальмування розвитку відносин між банками та агроформуваннями. Нові горизонти економічного простору, змушують кардинальним чином переосмислити багатомірність, поліфункціональність теоретико-поняттєвих суджень та способів конституювання банківської кредитної політики, в її об'єктивно-суб'єктивній єдності, як носія різних властивостей, що постійно суперничають між собою. Виростаючи із їх глибинної єдності у поєднанні з деформаціями в економічному та політичному житті країни ця проблема зумовлює застосування цілої низки заходів щодо модернізації банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань, що сприятиме активізації їх кредитування та економічному поступу банківських структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Віддаючи належне класикам наукової думки, які заклали теоретико-методологічне підґрунтя процесів банківського кредитування, варто відзначити ґрунтовні наукові нароби видатних вчених сучасності: В. Амбросова, В. Аранчій, В. Борисової, М. Дем'яненка, С. Квапі, П. Лайка, Ю. Лупенка, Г. Мазнева, М. Маліка, О. Непочатенко, В. Онегіної, П. Саблука,

П. Стецюка та ін. [1–5]. Їх творчі пошуки не лише визначили основні напрями новітніх розробок теорії кредиту, але й зафіксували факт своєрідного „повороту” в філософії банківської кредитної політики та уможливили подальше вивчення цього феномену. Водночас, звертаємо увагу на відсутність вагомих самостійних праць монографічного характеру з дослідження кредитної політики банків та їх взаємовідносин з агроформуваннями та брак пропозицій у нових методологічних вимірах щодо модернізації кредитної політики банків при обслуговуванні агроформувань з врахуванням викликів і запитів сьогодення.

Мета статті. Метою представленої статті є наукове обґрунтування напрямів модернізації банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань за сучасних кризових деформацій економічного простору.

Виклад основного матеріалу. Кредитна політика вважається складним та розгалуженим явищем, що зумовлено конкретно-історичними обставинами, в яких вона формувалась [1]. Кредитну політику слід розглядати в сутнісному зрізі, як стратегію і тактику банку щодо привернення активів на зворотній основі і їх інвестуванню в аспекті кредитування клієнтів банку, а в прикладному – як цільову, детальну програму дій банку, що розкривається у меті, завданнях, стратегії, тактиці, проектах й планах розвитку, сформованих за ієрархією пріоритетів банку[3]. Тобто, кредитну політику необхідно розглядати в широкому форматі (з позицій банку та його клієнтів) і у вузькому, як стратегію і тактику банку в аспекті технології кредитування. Таке окреслення та критичне розмежування банківської кредитної політики як специфічного прояву на засадах світоглядної переорієнтації з усуненням низки прогалин, що стоять на заваді сприйняття й відтворення її цілісного і адекватного образу та встановленні взаємозв'язків й взаємовпливу між її рівнями і видами, суттєво поглиблює уявлення про змістове наповнення кредитної політики та спростовує низку стереотипів і похибок в її інтерпретаціях, наявних в літературі.

За часів монобанківської системи спостерігалась фундаментальна зрощеність кредитної політики із загальнодержавною без врахування різноманітних потреб банків і їх клієнтів [5]. Банки не піклувалися про підтримку економічно обґрунтованих оптимальних співвідношень між своїми активами і пасивами, кредитна політика мала формальний характер. Нині, трансформується зміст і форми прояву кредитної політики, оскільки

за ринкових умов, вона спирається на існуючі економічні підвалини суспільства, відображає їх, передбачає використання маркетингового підходу, ризик – менеджменту, вимагає адекватного правового поля, підтримки ліквідності і надійності банку[2].

При цьому, мета кредитної політики банку зосереджується на формуванні якісних активів, що забезпечують прийнятний рівень дохідності; спрямуванні кредитних ресурсів в економічно перспективні проекти; розробці й активізації впровадження нових фінансових технологій, кредитних продуктів і послуг; зміцненні конкурентоздатності; підвищенні якості сервісу. Визначальними завданнями кредитної політики банку можна вважати забезпечення високоприбуткового розміщення активів банку, дієвий моніторинг за якістю кредитного портфеля і його структурою, мінімізація і диверсифікація кредитних ризиків [4]. На макроекономічному рівні контури реалізації кредитної політики визначаються потребами економіки, а на мікроекономічному – кредитним потенціалом банку і кон'юнктурою кредитного ринку.

Доцільно означити наступні межі реалізації кредитної політики: економічні, (визначаються під впливом попиту і пропозиції на ринку, а також можливостями і уявленнями банку щодо доцільності кредитної експансії або рестрикції); адміністративні (норми, нормативи, регламенти, стандарти, інструкції, положення, ліміти діяльності банку); зовнішні (залежно від суб'єктів кредитних відносин: макро- і мікроекономічні, індивідуальні); внутрішні (обмеження кредитних взаємин з акціонерами, засновниками, персоналом банку); часові (визначають ієрархію терміновості кредитних процедур); просторові (географічні, територіальні обмеження функціонування банку), якісні (визначають якість кредитного портфеля); кількісні (контрольні цифри кредитування; визначаються кредитним потенціалом); нижній і верхній контур (максимально і мінімально прийнятні значення).

Основними чинниками, що впливають на специфіку методологічних основ формування кредитної політики банків при обслуговуванні агроформувань є: економічні можливості, фінансові інтереси, загрози і небезпеки, мета, функції, принципи, завдання, механізм забезпечення, критерії, індикатори, рівні [1]. Саме вони при обслуговуванні банками агроформувань зумовлюють: підвищену ризикованість кредитного портфеля, пов'язану з вразливістю сільськогосподарського виробництва і залежністю платоспроможності агроформувань від погодних умов та державної політики регулювання аграрного ринку; циклічність надання і погашення кредитів;

періодичні коливання потреби у додатковому оборотному капіталі; дотримання чітких термінів та обсягів кредитування; нерозвиненість аграрного і страхового ринку. Вказані особливості методологічних основ формування кредитної політики вимагають від банків адаптації внутрішніх процедур і кредитних продуктів до специфіки агроформувань при їх обслуговуванні.

Кредитний потенціал банку слід визначити як сукупну можливість наявних фінансових, матеріально-технічних, трудових, інтелектуальних та інших ресурсів забезпечувати генерування фінансово-посередницьких послуг та банківських продуктів для реалізації цілей акціонерів, клієнтів банку та держави[4]. Таке трактування зумовлене специфікою ринкової економіки, орієнтованої на споживача, на реалізацію продуктів і послуг, а не на „абстракцію” і передбачає оцінку не тільки обсягу різноманітних ресурсів – носіїв потенціалу, але і їх генеруючої здатності, що і виіщує стрижневу методологічну проблему. Кредитний потенціал банків включає економічну, організаційну, нормативно-правову, фінансову, інформаційну та інституційну складові, водночас будь-яка диференціація цих складових компонентів та експертиза кредитного потенціалу може і повинна видозмінюватися стосовно до конкретного банку.

Формою прояву кожного з елементів кредитного потенціалу вважається спроможність носіїв потенціалу: генерувати дохід; забезпечувати платоспроможність; скорочувати строки здійснення операцій; своєчасно отримувати необхідну інформацію; аналізувати; приймати рішення; керувати; впроваджувати; нівелювати вплив зовнішніх чинників; обслуговувати клієнтів; привертати інвестиції; мінімізувати фінансові ризики; забезпечувати правовий, технічний та фізичний захист; упереджувати виникнення кризових і надзвичайних ситуацій тощо.

Для об'єктивної оцінки кредитного потенціалу і виявлення його формально-логічних й змістових ознак, його експертизу слід здійснювати за етапами: визначення складових кредитного потенціалу; виявлення складу й обсягу носіїв; розробка критеріїв, системи індикаторів і показників та алгоритмів їх виміру з метою характеристики обсягу активів, ідентифікації їх якості, збалансованості та інших параметрів; діагностика трудових, інтелектуальних, соціальних аспектів кредитного потенціалу; розробка методології оцінки втрат в результаті неефективного використання наявних можливостей і здібностей та оцінки ефективності застосування

кредитного потенціалу; виявлення „тіньових” можливостей; визначення факторів нарощення кредитного потенціалу.

Здійснена експертиза кредитного потенціалу банків виявила, що у 2006 – 2011 рр. відбувалося суперечливе коливання його параметрів. Так, із 175 функціонуючих банків, лише 10 % віднесено до 1 групи, а до 4 групи – 65%. Хоча, за останні чотири роки майже в 3 рази зросли активи банків, підвищилась частка капіталу банків у активах (14,6 проти 12,5%). Збільшуються статутні фонди банків, водночас помітно зросла частка іноземного капіталу у статутному капіталі (40,6 проти 27,6%). Коефіцієнт миттєвої ліквідності сягає 58,8%, поточної – 77,33%, проте коефіцієнт співвідношення регуляторного капіталу до сукупних активів складає лише 14,57, а норматив максимального розміру кредитного ризику – 21,04. Рентабельність активів та капіталу знизилась відповідно: з 1,61 до -1,45% та з 13,52 до - 10,19%, чиста процентна маржа зросла з 5,30 до 5,79%. Водночас, знизився чистий спред – з 5,76 до 4,84⁰%. Виявлено помітний розрив між ціною кредитів і депозитів (5 – 9 пунктів). Від 40 до 65% свого доходу банки заробляють на кредитних операціях, на них же випадає основна сума втрат – від 50 до 80%. Все це відбувається на тлі розгортання інфляції, зменшення попиту на гривню, підвищення доларизації, високої тінізації, нерозвиненості фінансових ринків, непрозорості банківської та кредитно-грошової системи, спотвореності цін на нерухомість, зростання недовіри населення до фінансової системи держави, очевидних недоліків податкової системи, низької платіжної дисципліни економічних суб'єктів, низької частки безготівкових форм розрахунків, жорсткого непрофесійного руйнівного втручання держави у діяльність банків, високого рівня облікової ставки, прорахунків фінансової політики, нерозвиненості кредитної інфраструктури.

За 2000 – 2011 рр. параметри кредитування помітно зросли. Виявлено висхідний тренд частки довгострокових кредитів до валового внутрішнього продукту України. За останні 5 років вона зросла в 3 рази, і у 2009 році, досягла 61,1%. Частка у ВВП країни іпотечних кредитів банків досягла – 12,7 %. Еластичність нарощення обсягів кредитів до зміни обсягів депозитів складає 0,6–0,7%. Купівельна спроможність національної валюти впала майже на 80%, а резервних валют – на 25-30%. Загрозливою вважається амплітуда строкових дисбалансів, яка досягла свого максимального екстремуму (40%).

Спектр та обсяги банківських послуг залишаються переважно

досить обмеженими. Банки сконцентрувалися на наданні традиційних послуг з розрахунково-касового обслуговування, короткостроковому кредитуванню, операціями з векселями. За впливу кризи, протягом останніх років обсяги банківських операцій помітно скоротилися, впали обсяги зовнішньоторговельних кредитів в іноземній валюті, припинилися ф'ючерсні угоди з валютою, простежується низький рівень менеджменту, тоді, як сучасні виклики вимагають якісно нового діапазону форм та методів банківського обслуговування. Ціни на банківські послуги амплітудно коливаються в розрізі окремих регіонів й незначно у межах регіонів. Вартість програмного забезпечення, комунікацій, електронного обладнання, інформаційного забезпечення та іншої інфраструктури для багатьох банків є непосильною, що зумовлює погіршення якості надання їх послуг. Проблемним у цих умовах представляється подальше успішне функціонування невеликих банків. Спостерігається стрімке зростання (в 4 рази до 9,4%) частки прострочених кредитів. Водночас, помітно зросла увага до підвищення якості обслуговування корпоративних клієнтів, розвитку програм пластикових карт, поживилась робота з фізичними особами. Стрімко набирають обертів документарні операції (акредитивні розрахунки).

Виявлені чинники впливу на реалізацію кредитного потенціалу банків та формування їх кредитної політики, доцільно розділити на макроекономічні – що діють на всі банки, і мікроекономічні, ті що впливають на роботу конкретного банку. Найважливішими макроекономічними чинниками є: загальний стан економіки країни, рівень інфляції, темпи зростання ВВП, дефіцит бюджету; вплив грошово-кредитної політики; рівень незалежності центрального банку, участь банків в політичному житті країни; рівень доходів населення, попит на банківські операції і послуги, готовність економічних суб'єктів споживати банківські послуги, наявність соціальних цілей; рівень конкуренції; рівень цін на банківські продукти і послуги; політизованість суспільства; соціальна напруженість; стан та ризику кредитного ринку.

Найважливішими мікроекономічними чинниками є: пріоритети банку; кредитний потенціал; прибутковість; ліквідність; впровадження нових видів операцій і послуг; рівень ризику та прибутковості окремих видів позик та послуг; стабільність депозитів; спектр операцій і послуг; забезпечення позик; клієнтура банку та можливості її розширення; якість кредитного портфеля; цінова політика банку; рівень ризик – менеджменту.

До основних чинників, що впливають на нарощення кредитного потенціалу банків, віднесено: кількісне зростання обсягу носіїв трудового, інтелектуального, матеріально-технічного, ресурсного потенціалів; позитивні якісні зміни всіх видів ресурсів; встановлення і стабільність необхідної пропорційності й збалансованості всіх видів ресурсів і компонентів потенціалу; підвищення ефективності використання кредитного потенціалу і його складових; наявність загальної позитивної тенденції економічного розвитку в країні і в банківській сфері зокрема.

Відстежено генезис, основні тенденції, траєкторію розвитку сучасної банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань. У кредитуванні агроформувань в 2001–2008 рр. приймали участь більше 100 банків, в 2008 – 2011 рр. лише 47. Встановлено, що в структурі залучених ресурсів агроформувань за останні роки банківські кредити досягали не більше 15%. Обсяги кредитів спрямованих агроформуванням за 2000 – 2008 рр. збільшились у 32,4 рази, потім у 2009 – 2011 помітно скоротились. Субсидованими кредитами в 2009 – 2011 рр. скористалось лише 3,4% агроформувань, хоча ще у 2004 році вони склали 25,4 %, а у 2008 р. – 40,5 %. Найбільш актуальною проблемою агроформувань при співпраці з банками є неадекватно висока ціна банківських послуг та складні умови й процедури кредитування. З'ясовано, що кредитна політика носить формальний суперечливий характер зумовлений перехресною взаємодією „конфронтуючих” і водночас взаємодоповнюючих тенденцій, кредитне планування здійснюється на низькому рівні, а кредитна стратегія формується без потрібного обґрунтування. Частка кредитів, спрямованих агроформуванням у 2000 р. сягала лише 4,4 % , а у 2009– 2011 рр. вже 5,6 %, хоча частка банківських кредитів, не перевищувала 2,9 % ВВП, а з 2002 р. спостерігалась її падіння, і в 2009 – 2011 рр. вона сягала менше 1 %. Виявлено, що кількісні та якісні параметри кредитування за групами агроформувань помітно різняться. В якості забезпечення, для середніх і малих агроформувань переважну частку займає застава нерухомості (83,2 %). Характерно, що майже у 85 % випадків їх кредитні угоди додатково забезпечуються гарантіями чи порукою третіх осіб.

Високу потребу в співпраці з банками зазнавали 48,9 % агроформувань; низьку – 9,7%. Попит на банківські послуги був різною мірою задоволений у 83,4% агроформувань. Підвищується

вимогливість агроформувань до банків. При виборі банку для агроформувань найбільшу вагу мають наступні фактори: надійність банку та швидкість здійснюваних ним розрахунків, сервіс, індивідуальне ставлення до клієнта, зручність розташування офісів, наявність повного спектру послуг та широкого кола стратегічних партнерів.

Висновки. Мотиваційно-спонукальними домінантами формування кредитної політики банків при обслуговуванні агроформувань, що складають основу стратегії банків, є: консерватизм; пріоритет наявності забезпечення; контроль цільового використання кредиту; збереженість та надійність застави й фінансового стану агроформування; диверсифікація кредитного портфеля; обмеження ризику на одне агроформування; обмеження сукупного кредитного ризику; виважений активний маркетинг надійних агроформувань. Дієвість кредитної політики банків при обслуговуванні агроформувань характеризується, передусім рівнем дотримання спектру ціннісних орієнтирів: наукова обґрунтованість, оптимальність, ефективність, єдність, нерозривний зв'язок елементів кредитної політики, прибутковість, безпека, надійність, плановість, прогнозованість, динамічність і прозорість. Таким чином, дієвою кредитна політика банку може бути лише в тому випадку, якщо вона побудована з врахуванням означеного спектру ціннісних орієнтирів і забезпечує їх реалізацію на практиці, що дозволить: більш повніше використати кредитний потенціал банку, підвищити дієвість кредитної політики банків й банківського кредитування, знизити кредитні ризики та сприятиме розвитку агроформувань країни.

Регламентуючі стандарти щодо технології кредитування агроформувань банками, переважно, не кореспондуються між собою і не передбачають чіткого визначення повного ланцюга кредитних процедур, що, підвищує кредитні ризики та потребує всеохоплюючих докорінних якісних змін. Існуючий стан, засвідчує слабку готовність банків до кризових потрясінь, нерозвиненість кредитних механізмів, недостатність підготовки банківських фахівців, тобто підтверджують назрівшу нагальну необхідність модернізації кредитної політики банків.

Модернізація кредитної політики банків має передбачати наступне: зміцнення стабільності банків; реструктуризацію банків;

оздоровлення їх діяльності; поліпшення якості кредитного, особливо інвестиційного портфеля; поліпшення структури активів; зміцнення зв'язку банків з аграрною сферою; підвищення іміджу банку; забезпечення інтересів вкладників; посилення нагляду та мотивації банківських працівників; трансформацію структури депозитної та процентної політики банків; формування кредитної інфраструктури; розробку пакету регламентів, стандартів, нормативів; входження в міжнародне банківське співтовариство.

Література.

1. Аранчій В.І. Особливості банківського кредитування аграрних товаровиробників в сучасних умовах / В. І. Аранчій // Наукові праці Полтав. держ. аграр. акад. [«Економічні науки»]. – Полтава : ПДАА. – 2011. – Т. 1, Вип. 2. – С. 3–6.

2. Дем'яненко М.Я. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика) : моногр. / Дем'яненко М. Я., Гудзь О. Є., Стецюк П. А. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.

3. Любар О.О. Особливості формування кредитної політики банків при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери / О.О. Любар // Зб. наук. праць Вінн. нац. аграр. ун-ту. Серія «Економічні науки». – 2010. – Т. 2, Вип. 5. – С. 224–230.

4. Непочатенко О.О. Сучасний стан і перспективи короткострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств / О.О. Непочатенко, О.В. Яковенко // Зб. наук. праць Уман. держ. аграр. ун-ту / редкол.: А.Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. – Умань, 2009. – Вип. 70, Ч. 2 : Економіка. – С. 130–135.

5. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України // Зб. тез доп. X Всеукраїн. наук.-практ. конф., 22–23 листоп. 2007 р., Суми. У 2 т. Т.1. : зб. / Держ. вищ. навч. заклад «УАБС НБУ». – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 206 с.